

ترسیمی از شمای کلی روستاهای کشور

مقدمه

است: ج - پذیرفتن روستا بعنوان پایگاه استقلال و خودکفائی کشور
د - تجسم گوشه هائی از محرومیت روستاهای کشور به قصد ایجاد انگیزه در تسریع رساندن خدمات به آنان.

الف: سوق دادن بیشتر افکار خوانندگان و بخصوص مسئولین به سمت بازنگری اصولی به روستا
ب - طرح مسئله روستا در مقابل شهر، جهت بها دادن بیشتر به آن، با توجه به نقش حیاتی جمعیت روستائی در کشور

برای پایه ریزی استقلال و خودکفائی کشور در آینده، روستا از موقعیت و اهمیت خاصی برخوردار می باشد. از آنجائیکه یافتن راه حل های مشکلات روستائی نیازمند شناسائی روستاهاست، در این مقاله کوشش بر آن است که از وضعیت گذشته و موجود روستاها، شمائی کلی ارائه شود و ضرورت طرح آن از جهات زیر

طول همان سالها کاهش قابل توجهی پیدا نموده است. آخرین آمار که از وضعیت روستاها قبل از پیروزی انقلاب اسلامی در دست است و نشاندهنده امکانات روستاها است، به سال ۱۳۵۵ مربوط می شود که به شرح زیر است. (۳)

محدوده ثبتی یا عرفی معین و مستقل بوده و از لحاظ نظامات اداری زیر پوشش واحد تقسیماتی مربوطه حسب مورد می باشد (۱)

وضعیت روستاها در گذشته:

در مورد جمعیت روستائی و شاغلین بخش کشاورزی در روستاها، آماري موجود است که در ذیل مشاهده می شود. (۲)

سال	۱۳۳۸	۱۳۵۶	تغییرات
جمعیت روستائی به هزار نفر	۱۴۱۳۲	۱۷۹۹۵	- ۳۸۶۳
درصد جمعیت روستائی به کل جمعیت	۶۶/۶	۵۲/۲	- ۱۴/۴
شاغلین بخش کشاورزی به هزار نفر	۳۲۸۰	۲۹۶۶	- ۳۱۴
درصد شاغلین بخش کشاورزی	۵۲	۳۲/۱	- ۱۹/۹

آمار فوق نشان میدهد علیرغم اینکه در طول سالهای ۱۳۳۸ الی ۱۳۵۶ جمعیت روستائی رشد داشته است، در صد آن نسبت به کل جمعیت کاهش داشته، یعنی در طول سالهای فوق شهرها بیشتر از روستاها رشد جمعیتی داشته اند همچنین درصد شاغلین بخش کشاورزی نیز در

تعریف روستا

روستا واحد میداء تقسیمات کشوری است که از لحاظ محیط زیستی اوضاع طبیعی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی، همگن بوده، با حوزه و قلمرو معین ثبتی یا عرفی مستقل که حداقل تعداد بیست خانوار و یا صد نفر، اعم از متمرکز یا پراکنده در آنجا سکونت داشته باشند و اکثریت ساکنان دائمی آن بطور مستقیم و غیر مستقیم به یکی از فعالیت های کشاورزی، دامداری، باغداری بطور اعم و صنایع روستائی و حید و یا ترکیبی از این فعالیت ها، اشتغال داشته باشند و در عرف عنوان ده، آبادی، دهکده و یاقریه نامیده می شده است.

تبصره ۱ - مزرعه نقطه جغرافیائی و محلی است کشاورزی که بنا به تعریف روستا نبوده و به دو شکل مستقل و تابع شناخته می شود.
تبصره ۲ - مکان به نقطه ای اطلاق می شود که بنا به تعریف، روستا نبوده و بیشتر محل انجام فعالیت های غیر کشاورزی (کارخانه، ایستگاه، کارگاه، قهوه خانه و نظائر آنها) است که به دو شکل مستقل و تابع شناخته میشود.
تبصره ۳ - مزرعه و مکان تابع در محدوده ثبتی یا عرفی روستای متبوع خود بوده و بطور کلی از لحاظ نظام تقسیمات کشوری جزو آن محسوب میشود.
تبصره ۴ - مزرعه و مکان مستقل دارای

آبادی	تعداد	درصد
آبادی	۶۹۱۷۰	۱۰۰
آب لوله کنسی	۵۵۸۳	۸
حمام عمومی	۱۴۷۷۴	۲۱/۳
برق عمومی	۳۹۵۷	۵/۷
عسالخانه	۳۸۹۸	۵/۶
محل درمانی	۱۹۰۳	۲/۷
دبستان	۳۰۶۱۲	۴۴/۲
مدرسه راهنمایی	۱۵۴۵	۲/۲
دبیرستان	۷۲	۰/۱
مسجد و حسینیه	۳۲۵۶۴	۴۷

جمع محصولات در کل کشور		
۳,۸۲۰,۶۶۹	ابی	سطح زیر کشت (هکتار)
۵,۵۹۰,۹۵۸	دیم	
۹,۴۱۱,۶۲۷	جمع	
۱۴,۱۶۳,۷۱۰	ابی	میزان تولید (تن)
۳,۷۵۸,۹۶۳	دیم	
۱۷,۹۲۲,۶۷۳	جمع	
۶۸,۲۴۸	ابی	عملکرد در هکتار کیلوگرم
۱۸,۸۶۶	دیم	

مسئله دیگر در کشاورزی مقدار آیش (استراحت زمین در مدت محدود) است که جهت آشنایی بیشتر ابتدا تعریف آن ذکر می شود.

تعریف آیش

زمین های آیش زمین های دایری هستند که برای مدت محدود (معمولاً از ۹ ماه تا ۴ سال زراعی) آزاد گذارده می شوند و پس از این دوره طبق برنامه و عرف آبادی مجدداً زیر کشت خواهند رفت. زمین هائی که پس از پایان دوره آیش به کشت محصولات آبی اختصاص یابد آیش دیم محسوب می شوند. (۶)

باتوجه به تعریف فوق، در جدول ذیل میزان آیش زمین های کشاورزی براساس آخرین آمار موجود ذکر می شود (۷)

در حال حاضر، کودکان واجب التعليم در ۴۶ درصد از روستاها بدلیل موجود نبودن دبستان از ورود به دوره ابتدائی محروم هستند.

امکانات	عدد حقیقی		درصد
	روستا	آبادی	
	۹۲۵۰۳	۵۵۳۰۰	
آب لوله کشی	۱۳	۱۳۷	۱۴/۲
حمام عمومی	۱۲	۴۶۲	۱۳/۴
برق عمومی	۱۰	۲۸۶	۱۱/۱
غسالخانه	۴	۹۰۷	۵/۳
محل درمانی	۳	۸۳۶	۴/۱
دبستان	۳۰	۰۸۰	۳۲/۵
مدرسه راهنمایی	۳	۶۶۱	۳/۹
دبیرستان	۵۰۰		۰/۵
مسجدو حسینیه	۲۷	۲۹۹	۲۹/۵

همانطور که ملاحظه می شود در میان امکانات موجود روستاها، حداقل امکانات اختصاص داده شده، مربوط به دبیرستان میباشد و حداکثر امکانات تخصیص داده شده مربوط به دبستان و بعد از آن مسجد می باشد.

کشاورزی: بنا بر آمارهای موجود وضعیت فعلی کشاورزی نیز بقرار زیر است: جدول ذیل میزان تولید و سطح زیر کشت محصولات کشاورزی را در سال زراعی ۶۱ - ۶۰ نشان می دهد (۵)

توضیح: چون در سال ۵۵، در مزرعه و یامکان تفکیک نشده بود، لذا در آمار فوق، آبادی به کلیه نقاط روستایی اطلاق شده است. ملاحظه می شود، باینکه مسجد و دبستان بالاترین درصد امکانات را به خود اختصاص داده اند معذالک بفرص صحت این آمار تا آن زمان، هنوز نزدیک به ۵۵/۸ درصد از کل نقاط روستایی فاقد مدرسه بوده اند. یعنی تعداد زیادی از کودکان واجبالتعلیم ز ورود به دوره ابتدائی محروم بوده اند. ضمناً توجه به این نکته نیز ضروری است که در آمار سال ۵۵، مقدار تأسیسات آمارگیری شده، بیشتر از مقدار تأسیسات دایر و قابل استفاده در همان سال بوده است، به اینصورت که مثلاً در مورد حمام، تمامی تأسیسات اعم از دایر، در دست احداث، در دست تعمیر و یا بلااستفاده شمارش شده است.

امکانات موجود فرهنگی در مورد دبستان ۵۴٪، مدرسه راهنمایی، ۷٪ و دبیرستان ۱٪ از کل روستاها را تحت پوشش دارد

وضعیت موجود روستاها:

بنا بر آمارگیری سال ۶۰ جهادسازندگی،

تعداد کل آبادی ها اعم از دهات - مزارع و مکانهای تابع و مستقل مجموعاً ۹۲,۵۰۳ بر آورد شده است که از این تعداد، ۵۵۳۰۰ روستا وجود داشته است تعداد خانوار کل آبادی ها نیز ۴۱۸۰,۹۴۷ خانوار شمارش شده است که تعداد نفرات برای هر خانوار بطور متوسط ۵ نفر در نظر گرفته شده است.

امکانات موجود عمرانی و رفاهی روستاها بقرار زیر است. (۴)

سطح زیرکشت انواع محصولات کشاورزی
برحسب هکتار براساس آمارگیری روستایی آنان
۱۳۶۰ جهاد سازندگی

کل کشور		
آبی	سطح	۱,۷۲۹,۷۰۶
	درصد	۳۲,۲
دیم	سطح	۳,۴۹۳,۵۱۹
	درصد	۶۶,۸
جمع	سطح	۵,۲۲۳,۲۲۵
	درصد	۱۰۰
آبی	سطح	۶۴۶۰۸۹۲
	درصد	۳۷,۶
دیم	سطح	۱۰,۷۱۶,۳۰۷
	درصد	۶۲,۴
جمع	سطح	۱۷,۱۷۷,۱۹۹
	درصد	۱۰۰

توضیح: مقدار آیش ذکر شده در جدول فوق در
قسمت کل زمین های کشاورزی نیز جمع شده
است و بعبارت بهتر مقدار آیش در سطح زیر
کشت بحساب آورده شده است.
نسبت درصد زمین های کشاورزی به مساحت
کل کشور بقرار زیر است:

شرح	مقدار به کیلومتر مربع	درصد%
مساحت کل کشور	۱ ۶۴۸ ۰۰۰	۱۰۰
کل زمین های کشاورزی	۱۷۱ ۷۷۱	۱۰/۴
سطح زیر کشت	۹۴ ۱۱۶	۵/۷

مقایسه امکانات روستاها قبل و بعد از انقلاب:

جهت درک بیشتر میزان کاری که در روستاها
بعد از انقلاب اسلامی انجام شده است، لازم
است که وضعیت قبل و بعد از انقلاب اسلامی از
نظر امکانات خدماتی فرهنگی مورد مقایسه و
بررسی قرار گیرد بنابراین ابتدا آماری مقایسه ای
در این زمینه ارائه شده، (۸) سپس توضیحات
پیرامون آن بیان می شود:

سال	کل کشور	فعالیت ها نام سال ۶۱	جمع	روستاها
۵۵	۶۱۱۷۰			۱۰۰
۶۰	۹۲۵۰۲			۱۰۰
۶۰	۲۲۷۰			۱۰۰
۵۵	۲۲۴۱۰۲۰			۱۰۰
۶۰	۲۱۸۰۹۲۷			۱۰۰
۵۵	۵۵۸۲			۱۰۰
۶۰	۱۱۵۲۲	۱۶۱۲	۱۲۱۲۷	۱۰۰
۵۵	۱۲۷۲۲			۱۰۰
۶۰	۱۱۵۱۱	۵۵۱	۱۲۲۶۲	۱۰۰
۵۵	۲۹۵۷			۱۰۰
۶۰	۹۲۱۰	۱۰۷۶	۱۰۲۸۶	۱۰۰
۵۵	۳۸۹۸			۱۰۰
۶۰	۲۷۲۰	۱۶۷	۲۹۰۷	۱۰۰
۵۵	۱۹۰۲			۱۰۰
۶۰	۲۷۸۸	۲۸	۲۸۲۶	۱۰۰
۵۵	۳۰۶۱۲			۱۰۰
۶۰	۲۲۱۷۰	۹۱۰	۳۰۰۸۰	۱۰۰
۵۵	۱۵۲۵			۱۰۰
۶۰	۲۶۶۱			۱۰۰
۵۵	۷۳			۱۰۰
۶۰	۵۰۰			۱۰۰
۵۵	۲۲۵۲۲			۱۰۰
۶۰	۲۶۲۹۱	۵۸	۲۷۳۹	۱۰۰

علت اینکه سالهای ۵۵ و ۶۰ مورد مقایسه قرار
گرفته، این است که: آمار سال ۵۵، آخرین آماری
است که تا قبل از انقلاب در زمینه روستاها
وجود دارد. با توجه به اینکه سالهای ۵۶ و ۵۷
سالهای انقلاب بوده و قاعدتا در این دو سال
تغییر زیادی در روستاها انجام شده است،
میتوان آمار سال ۵۵ را بعنوان آمار تا قبل از

پیروزی انقلاب تلقی نمود، آمار سال ۶۰ نیز
آمارگیری روستایی آبانماه ۶۰ جهاد سازندگی
است و فعالیت های سال ۶۱ نیز به آن افزوده شده
است.

همچنین توجه به تعداد آبدی آمارگیری نشده در
سال ۶۰ برای مقایسه صحیح ضروری است.
در آمارگیری سال ۶۰، فقط تاسیسات دایر و
قابل استفاده دهات مورد مقایسه قرار گرفته، در
حالی که در سرشماری سال ۵۵، تمام تاسیسات
اعم از دایر، در دست احداث، در دست تعمیر یا
بلا استفاده شمارش شده و این خود دلیل عمده ای
است که بخصوص رقم مربوط به حمام یا مسجد
را در سال ۵۵ بالا برده است. بعبارت بهتر با وجود
اینکه در مورد حمام یا مسجد یا دبستان فعالیت و
کار عمرانی انجام شده است، ولی چون آمار سال
۵۵ در این موارد به لحاظ توضیحات فوق دقیق
نبوده بنظر میرسد که تعداد حمام یا مسجد کاهش
پیدا کرده است و همانطور که توضیح داده شد،
اینچنین نیست. از دیگر مواردی که افزایش قابل
توجهی نسبت به قبل از انقلاب داشته است
میتوان بترتیب از: دبیرستان - مدرسه راهنمایی -
آب لوله کشی - محل درمانی - برق عمومی نام
برد. با بررسی اجمالی مشاهده می شود که با وجود
اینکه در صد امکانات خدماتی فرهنگی بعد از
انقلاب با قبل از آن تفاوت بسیار فاحشی داشته
و مشخصا فعالیت های بسیار و قابل تقدیری در
جهت بازسازی عمرانی فرهنگی روستاها صورت
گرفته است، ولی باز هم روستاها در سطح بسیار
بالائی دارای محرومیت هستند. مثلا در مورد
دبستان که بالاترین رقم تحت پوشش را در
روستاها داراست، (۵۴٪) مشاهده می شود که در
۴۶٪ روستاها بچه های روستائیان امکان رفتن به
دبستان را هم ندارند چه رسد به مقاطع بالاتر. و یا
در مورد محل درمانی که هفت در صد روستاها
را تحت پوشش دارد، باز هم مشاهده می شود که:
۹۳ در صد روستاهای کشور فاقد محل درمانی
بوده و در صورت بیماری روستائیان ناگزیرند
که جهت دستیابی به محل درمانی به شهرها
بیایند.

در مورد دبیرستان نیز با وجودیکه بعد از
انقلاب مقدار ۵۹۴ در صد به نسبت قبل از آن
افزایش داشته مقدار در صد حقیقی آن در حال

حاضر یک در صد روستاها را تحت پوشش دارد و لذا مشاهده میشود که در حال حاضر ۹۹ درصد روستاها فاقد دبیرستان بوده و دانش آموزان روستایی در صورتیکه خواهند تحصیلات دبیرستانی بنمایند باید به نقاط شهری مهاجرت نمایند.

حال، برای درک وضعیت شهر و روستا نسبت بهم، مقایسه ای نیز در مورد درآمد متوسط سالانه یک خانوار نمونه روستایی و شهری و در صد استفاده کنندگان از تسهیلات زندگی بین این دو می نمایم. ابتدا جداول مربوطه در ذیل ارائه می شوند: (۹)

متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری و روستایی بر حسب انواع درآمد: ۱۳۶۱ (ریال)

خانوار	روستایی	شهری
جمع درآمدهای خانوار	۳۹۹۳۲۴/۸	۷۷۷۲۴۰
درآمد خالص از مشاغل مزد و حقوق بگیری دولتی	۴۵۵۰۶/۵	۲۲۶۶۹۱/۷
درآمد خالص از مشاغل مزد و حقوق بگیری خصوصی	۶۷۸۷۰/۵	۱۰۹۸۹۲/۳
درآمد خالص از کشاورزی	۱۶۴۲۲۵/۲	۲۱۴۰۸/۲
درآمد خالص از مشاغل آزاد غیر کشاورزی	۵۵,۲۶۴	۱۸۱,۹۲۵
درآمدهای خالص پولی	۹۷۷۰/۷	۶۴۲۷/۲
درآمدهای غیر پولی منفرد	۵۶۶۸۷/۹	۱۷۳۰۵۳/۳

جمع درآمد متوسط سالانه یک خانوار شهری حدود دو برابر خانوار روستایی است

با وجود اینکه مقدار محل درمانی احداث شده بعد از انقلاب در روستاها ۱۰۲ درصد افزایش داشته است، در حال حاضر فقط ۷ درصد روستاها از خدمات درمانی برخوردار هستند.

تسهیلات زندگی (درصد استفاده کنندگان)		
خانوار	روستایی	شهری
تلویزیون	۱۶/۶۲	۷۳/۱
یخچال	۲۵/۸۴	۸۶/۵
اب لوله کشی	۳۲/۰۶	۹۲/۲
برق	۴۱/۵۲	۹۹/۱
رادیو	۶۳/۳۳	۸۰/۷
لوله کشی گاز	۰/۰۸	۷/۲
تلفن	-	۲۱
اتومبیل شخصی	۲/۳۲	۱۷/۵

با توجه به جداول فوق، ملاحظه می شود که جمع درآمد متوسط سالانه یک خانوار شهری حدود دو برابر خانوار روستایی است در مورد درآمد خالص از مشاغل مزد و حقوق بگیری دولتی نیز درآمد شهری حدود پنج برابر درآمد روستایی است. در اینجا ما بر آن نیستیم که روستاها را از نظر مشاغل دولتی محروم نشان بدهیم ولی همین مقایسه نشان می دهد که نسبت درآمد متوسط سالانه از مشاغل خدماتی دولتی در شهر نسبت به روستا پنج برابر است لازم به تذکر است که مشاغل خدماتی در عین حالیکه وجودشان در حد ضرورت لازم است ولی چون عملاً در تولید شرکت ندارند، از منابع بیت المال لازم است که تغذیه مالی بشوند و از جمله مشاغل مصرفی هستند. در مورد مقایسه تسهیلات زندگی موجود در شهر و روستا نیز، جدول فوق گویای وضعیت موجود است.

پس از بررسی و سیری اجمالی در مورد شمای کلی روستاها و همچنین مقایسه امکانات و اشتغال شهری با آن، مشاهده می شود که مهاجرت از روستا به شهر، امری غیر طبیعی نبوده است. حال در ادامه فعالیت های بعد از انقلاب در بازسازی روستاها، بنظر میرسد لازم است که با برنامه ریزی جامعتر و بازنگری اصولی به روستاها، محرومیت های موجود آن در زمینه های اشتغال و خدماتی فرهنگی، تا حد ممکن کاهش داده شوند تا بتوانند در آینده نظام جمهوری اسلامی، بعنوان محور توسعه و دستیابی به خودکفائی نقش خود را بطور مؤثر ایفا نمایند.

ماخذ:

- ۱- قانون ضوابط و تعاریف تقسیمات کشوری مصوبه تیر ماه ۶۲ مجلس شورای اسلامی - کیهان مورخه ۶۲/۴/۸
- ۲- برنامه پنج ساله دولت جمهوری اسلامی (۶۶ - ۱۳۶۱)، پیوست ۲ - صفحه ۳۹ - ۴
- ۳- جزوه تحلیلی واحد آمار جهادسازندگی در مقایسه امکانات روستا قبل و بعد از انقلاب اسلامی
- ۴- همان ماخذ
- ۵- آمارنامه کشاورزی سال ۶۱ - نشریه شماره ۶۲/۱۲ ت (اداره کل آمار و اطلاعات کشاورزی)
- ۶- آمارگیری روستایی آبان ۱۳۶۰ جهادسازندگی - نشریه شماره ۵
- ۷- همان ماخذ
- ۸- جزوه تحلیلی واحد آمار جهادسازندگی در مقایسه امکانات روستا قبل و بعد از انقلاب اسلامی
- ۹- مرکز آمار ایران - تازه های آمار (مرداد ۶۲) - صفحه ۱۲۹